

ПРОТИДІЯ ПРОЯВАМ СЕПАРАТИЗМУ ТА ЕКСТРЕМІЗМУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Святослав Ігорович ОХРАМОВИЧ,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права) Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0009-0003-9851-851X>
s.i.okhramovych@khai.edu*

Владислав Леонідович ЄМЕЦЬ,

*здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового
рівня (доктор філософії з Права) Національного
аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”
<https://orcid.org/0009-0007-8195-9406>
v.l.yemets@khai.edu*

Науковий керівник: *Стародубцев А. А.,
докт. юрид. наук, доцент, професор закладу вищої
освіти кафедри права гуманітарно-правового
факультету Національного аерокосмічного
університету ім. М. Є. Жуковського
“Харківський авіаційний інститут”*

Однією з головних ознак розвитку людства є глобалізація світової культури та економіки, тісне співіснування та взаємопроникнення культур різних етносів, зіткнення релігій, національних звичаїв, традицій. Особливості формування соціуму та розвитку характерної лише для нього культури в кожній країні мають свою специфіку і є вельми рухомию сферу суспільних відносин. Поряд із позитивною стороною цих процесів, що виражаються у взаємозбагаченні культурної спадщини кожної нації, ці установки несуть і негативну складову, що проявляється у міжнаціональних, міжконфесійних зіткненнях, появі передумов до підвищення сепаратистської та екстремістської активності. Особливістю цих процесів у сучасній Україні є протидія збройній агресії РФ, коли сепаратизм та екстремізм мають підвищену загрозу національним інтересам нашої держави.

Окремі аспекти проблеми кримінально-правової протидії сепаратизму та екстремізму були висвітлені у працях українських вчених, а саме: В.Ф. Антипенка, Ю.В. Безсусідньої, А.М. Благодарного, В.І. Боярова, В.О. Глушкова, Д.В. Дорохіна, В.П. Ємельянова, Ю.Б. Ірхи, О.О. Кваші, В.П. Климчука, В.В. Колоскова, В.Н. Кубальського, О.М. Костенка, І.О. Криворучка, С.Є. Кучерини, Б.Д. Леонова, С.Я. Лихової, В.А. Ліпкана,

В.В. Майорова, С.М. Мохончука, Т.І. Нагаєвої, Л.В. Новікової, А.В. Носача, Д.О. Олейнікова, В.Л. Ортинського, Б.М. Петренка, А.С. Політової, Д.С. Савочкіна, О.Г. Семенюка, М.В. Семикіна, І.Р. Серкевич, Є.Д. Скулиша, М.П. Стрельбицького, В.І. Тимошенко, А.О. Тодосієнко, В.Л. Тикви, Е.В. Федосова, О.А. Чувакова, О.В. Шамари та інших. Але у сучасних реаліях протидії збройній агресії РФ проти України розробка цих питань стає особливо актуальною та необхідною.

Якщо звернутися до етимології цих понять, то зазначається, що:

Екстремізм (від лат. *extremus* – крайній) – схильність до крайніх поглядів, дій і заходів. Його здійснюють виходячи з прийнятих у суспільстві політичних, моральних, етичних норм, а також допустимих меж відхилення. Характерним елементом екстремізму є потяг до тоталітаризму, культу вождів, охлократії [1]. Сепаратизм (від лат. *separatio* – відокремлення) – це прагнення окремих груп населення чи організації до відокремлення, відособлення; рух за надання частині держави права автономії або за її повне відокремлення й створення нової держави [2].

При визначенні сепаратизму та екстремізму акцент повинен робитися на діях, а не на людях, тому що найменування людей і угруповань сепаратистськими чи екстремістами досить не однозначно, оскільки залежить від позиції та групової приналежності людини, яка використовує цей термін: одну й ту саму групу одні можуть називати сепаратистами/екстремістами, а інші борцями за свободу. Самі протиправні акти ж можна визначити точніше, спираючись на декілька основних критеріїв. Акти насильства відносяться до цих категорій, якщо:

а) вони не тільки використовуються як прямий спосіб досягнення політичних, ідеологічних та соціальних цілей, а й є інструментом публічності та залякування;

б) вони спрямовані на те, щоб завдати шкоди не безпосередньому супротивникові, а іншим людям.

Обидва ці критерії наголошують, що найперша мета цих актів не безпосередня фізична шкода, а їх психологічний вплив з погляду привернення суспільної уваги та підриву авторитету держави у забезпеченні безпеки своїх громадян. Незважаючи на те, що окремі сепаратисти/екстремісти вже прославилися на весь світ, такі акти відбуваються здебільшого угрупованнями.

Незважаючи на таку серйозну небезпеку, що становлять прояви сепаратизму та екстремізму, в Україні досі відсутні спеціальні закони та спеціальні кримінально-правові норми. Одна з головних проблем у контексті протидії сепаратизму та екстремізму полягає у відсутності нормативно закріпленого визначення сепаратизму/екстремізму та похідних від них понять у законодавстві України. Виникла нагальна потреба у правовому реагуванні на зростаючі загрози сепаратизму та екстремізму, наданні їх проявам в Україні належної кримінально-правової оцінки та розробки загально-державних заходів протидії.

Конституція України гарантує рівні права громадянам незалежно від расової чи національної приналежності. Понад те, у п. 2 ст. 24 Конституції прямо закріплена неприпустимість привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та

соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3].

У положеннях Кримінального кодексу України, хоча і немає прямих посилань на ці поняття, зазначено, що вчинення кримінального правопорушення на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату або на ґрунті статевої приналежності є обставинами, які обтяжують покарання (ст. 67) [4]. Як свідчить системний аналіз положень Особливої частини КК України, у певних випадках, до таких проявів можуть належати: насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади; зміна меж території (державного кордону) України; ослаблення держави; розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі в країні, окремому її регіоні чи районі; залякування населення, провокація воєнного конфлікту (або війни), провокація міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, міжнародними організаціями, привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста) тощо.

Також законами України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України” від 8 квітня 2014 року та “Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за фінансування сепаратизму” передбачено кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. ст. 114-1 та 110-2 КК України. Проте, як показує практика, окремі положення цих норм на практиці досить важко застосувати, оскільки зміни до законодавства не носили системного характеру, а більше були спрямовані на вирішення окремих потреб підвищення ефективності антитерористичної операції, що проводиться на сході нашої країни.

Законодавець робив спроби криміналізувати екстремістську та сепаратистську діяльність в 2014 році, ввівши у Розділ I Особливої частини КК України статтю 110-1 “Екстремістська діяльність”. При цьому цією статтею екстремістська діяльність визначалась як виготовлення, зберігання з метою збуту чи розповсюдження, а також збут чи розповсюдження екстремістських матеріалів, у тому числі через засоби масової інформації, мережу Інтернет, соціальні інтернет-мережі, використання чи демонстрування екстремістських матеріалів перед масовим зібранням людей, у тому числі на зборах, мітингах, під час вуличних походів, демонстрацій, публічні висловлювання чи заклики екстремістського характеру, а також фінансування зазначених дій або інше сприяння їх організації чи здійсненню, у тому числі шляхом надання інформаційних послуг, грошових коштів, нерухомості, навчальної, поліграфічної чи матеріально-технічної бази, телефонного, факсимільного чи інших видів зв'язку, за відсутності ознак більш тяжкого злочину [5].

Разом з тим, події в Луганській та Донецькій областях нашої держави досить переконливо свідчать про те, що злочини проти основ національної безпеки України, кількість яких останнього часу зростає в геометричній прогресії, набули ознак стійкої організованості, надзвичайно небезпечної продовжуваності, озброєності та антидержавної нетерпимості. З точки зору практики, застосування норм про кримінальну відповідальність за злочини

проти основ національної безпеки України у таких випадках вже не здатне спинити зростаючу активність терористичних груп. Окрім того, як вбачається, причини та умови, що сприяли виникненню сепаратистських настроїв та антидержавних намірів, були сформовані задовго до початку силового протистояння держави та окремих груп і організацій, що сповідують сепаратизм та екстремізм. Не останню роль у цьому зіграли спецслужби Російської Федерації, яким вдалося на антидержавному підґрунті розшарувати суспільство за соціально-політичною ознакою та створити відповідні організації, що стали базисом для виникнення відокремлених територій [5].

Якщо розглянути війну у нашій країні більш предметно, то можливо дійти до висновку, що фактично діяльність спецслужб РФ здійснюється за наступною програмою:

- підбурювання проросійських та сепаратистських настроїв на окремій території;
- створення на базі проросійського активу сепаратистських та екстремістських організацій з метою злочинної діяльності, спрямованої на ослаблення державної влади України на цій території;
- озброєння проросійські налаштованих членів екстремістських організацій та усунення від управління органів державної влади України;
- створення на окупованій території маріонеточних урядів, введення частин регулярної армії РФ та поступове розширення анексованої території тощо.

Різноманітність форм сепаратизму та екстремізму свідчить, що вони є одними із найефективніших способів встановлення тоталітаризму, перейнявши від нього основну характерну рису – висування спрощених, елементарних варіантів вирішення найскладніших суспільних проблем.

У зв'язку з низкою чинників сепаратизм та екстремізм одні з найбільш значних проблем українського суспільства. Об'єктивними передумовами проявам протиправної активності служать багатонаціональність українського суспільства, наявність низки невирішених соціально-економічних проблем, що зумовлює різноманітність сепаратизму та екстремізму.

Велику загрозу становить й участь в сепаратистській та екстремістській діяльності організованих груп та незаконних збройних формувань, до складу яких досить часто входять найманці добре озброєні, технічно оснащені та професійно підготовлені до ведення партизанської війни та бойових дій в умовах населених пунктів.

У сучасних умовах прояви сепаратизму та екстремізму здатні призвести до значного зростання особливо тяжких кримінальних правопорушень та злочинів, які вчиняються на ґрунті ненависті до будь-яких проявів "іншості". Саме тому одним із основних принципів протидії екстремістській діяльності є пріоритет заходів, спрямованих на її попередження та невідворотність покарання за її здійснення.

В цілому необхідно підкреслити, що спроби застосувати традиційні способи протидії сепаратизму та екстремізму та злочинам, що скоюються на їх ґрунті, у багатьох випадках не дозволяють досягти позитивного ефекту. Пояснюється це тим, що головною особливістю діяльності підрозділів правоохоронних органів з протидії сепаратизму та екстремізму є те, що її

об'єктом, поряд із конкретними правопорушеннями та злочинами, як правило, є значні групи осіб, які проживають у тому чи іншому регіоні. Ці обставини викликають потребу з метою розкриття цієї категорії злочинів широкого застосування непроцесуальних заходів, що становлять проведення оперативно-розшукової діяльності. Вони передбачають, перш за все, використання можливостей оперативних підрозділів для отримання за допомогою осіб, які залучаються до негласної співпраці, необхідної для встановлення підозрюваних, інших громадян, причетних до злочину, обставин його вчинення. У цьому можна згадати про розроблений спосіб активізації пам'яті потерпілих і свідків, який може здійснюватися як гласно, тобто, під час проведення процесуальних дій, так і негласно.

Підсумовуючи викладене, хочемо зазначити, що сучасний сепаратизм та екстремізм, складовими елементами якого виступають нетерпимість, ксенофобія, націоналізм, заперечуючи етнічне та релігійне різноманіття, загрожує безпеці суспільства (безпечному співіснуванню націй та соціальних груп), порушує права людини, перешкоджає досягненню громадянської згоди, підриває підвалини демократичної та правової. Це робить протидію сепаратизму та екстремізму найважливішим завданням державної влади.

Список використаних джерел:

1. Екстремізм. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=18837
2. Сепаратизм – загроза незалежності і цілісності України. URL: <http://www.dnipro-radakherson.gov.ua/node/850>
3. Конституція України. Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>
4. Кримінальний кодекс України URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=расов#w1_3
5. Денис Олейніков (2023) Протидія тероризму та сепаратизму в сучасних умовах з точки зору законодавства про кримінальну відповідальність. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/protydiya-teroryzmu-ta-separatyizmu/>